

Bedstemor fortæller: Til mine børnebørn

Af Linne Hedegaard, Hurup

Om noget fra en anden tid. Noget er tradition eller ”man gør bare sådan som man plejer” omkring de mærkedage og daglige begivenheder, man er udsat for i årets løb.

Nu om dage er vi knap nok kommet over Helligtrekonger før der er fastelavnsboller i bagerbutikkerne. Jeg er født i 1917 og i min barndom bagte mor fastelavnsbollerne lørdagen før fastelavns søndag. Det var boller med rosiner, og om søndagen blev de varmede i kakkelovnens kogerum og der kom glasur på. Så måtte vi i haven og finde en gren eller en kæp til fastelavnsris. Derefter blev riset pyntet med silkepapir i mange farver, klippet i frynser og viklet om pinden. Mandag var der altid en eller anden af de voksne, der lod sig banke op og så havde vi tjent vore boller. Om formiddagen blev vi klædt ud i gammelt kluns, fik maske på og så gik vi på besøg hos de nærmeste naboer, der selvfølgelig ikke kunne kende os. De spurgte om hvor vi kom fra og hvad vores levebrød var. Min søster havde en livlig fantasi og var helt fri for den generthed, som gjorde mig stum og kedelig. Hun kunne finde på at sige ”Det er ikke let, når man sidder på brostenene og har kone og 7 børn”.

Så var der boller til den lille raltede mand. Man måtte jo også gøre nogen til fastelavnsnar. Til fastelavn læste far altid Chr. Richards ”Betids” om den lille Mathis, der var så bange for at komme for sent til at rise familien op og derfor mødte op før de store var gået i seng. Fastelavns mandag var skolefridag, men Hvidetirs dag var dagligdag og da havde børnene

Ålestangning ved Visby Bredning.

kridtstumper i lommen og listede sig til at slå kridtstreger på ryggen af hinanden. Askeonsdag var der nogen, der lidt skadefro lavede fine pakker med aske og forledte godtroende til at levere dem til naboer og bekendte.

Så var der gækkebrevene som der blev gjort meget ud af og altid brugtes de samme vers: Roser er røde, violer er blå, Gæk gæk gæk tre jøder i en sæk osv., og mit navn det står med prikker, pas på de ikke stikker.

Når vi mistede en mælketand lærte min bedstemor, der altid sad på min sengekant os, at vi skulle kaste tanden ind under sengen og sige: Bette mus her har du en bentand, gi mig en guld tand i stedet for.

Hun lærte os så mange rim og remser og sange og lege. Et tællerim lød sådan: Enneken, benneken sukker til mig, offi doffi dun i dig, der kom vejr a vejstenvind, der ka' Bosmand go ud å ind, hans navn ka' do kille kalle kobberpeng, no ka do vær fri. Sådan et vrøvlevers var en retfærdig måde at fa delt op i to hold på.

Sognerådet bestemte hvem af landsbyens mænd, der i hver periode skulle være snefoged. Det var ulønnet. Han skulle gå rundt og ”boj te snekåsten” -(byde til snekastning).

De største gårde skulle stille med mere end én mand, men alle gårde og huse skulle være med.

Karlene syntes det var et festligt indslag i dagligdagen, der i vintertiden ud over det daglige arbejde bestod i at køre roer ind fra kulen eller tærsker. Skovlene blev rensede og så blev ringene

Snekastning.

Der harves.

taget af komfuret og skovlen sat ned på gløderne. Når den var varm blev den smurt med fåretælle, så sneen ikke skulle ”kroppe”. Snækasterne blev flere steder budt ind på kaffe og når de kom hjem kunne de svært oplivede fortælle en masse nyt eller lidt sladder fra omegnen. Dengang var der ikke sneplove så alle amts- og kommuneveje blev ryddede med skovle.

Til skolen kom børnene med de forskellige hjemmelavede kælke eller kaner, som vi kaldt dem, og i de tit forlængede frikvarterer susede vi ned ad Jens Præstegaard Mortensens bakke eller kirkestien. I det hjemlige kom vi fra nærmeste omegn til Lundhøj og med start fra toppen gav det en lang tur, så det gav varme at ase sig op på toppen igen.

Når fjorden var islagt og isen var ½ alen tyk skulle alle våbenføre mand ”te stång” ålestangning. Stangtømmeret blev eftersat og konerne måtte af kasseret arbejdstøj klippe og sy stangvanter, der hver aften måtte tørres på kakkelovnen og derefter bødes med store lapper, for det ru tømmer sled hver dag hul.

Johannes Kirkegaard i Visby havde kortlagt fjorden ved Visby Bredning. Han tog landkending, f.eks. når Visby kirke stod i Sønderhedegaards mølle og der var noget tilsvarende på Mors, så var der en af pletterne hvor der var ål på bunden. Det var altid spændende at se hvor stor fenten var. Det var noget særligt, når der var en blankål imellem.

*Koerne skal på græs.
Lundhøj i baggrunden.*

Forårsrengøring.

Det var en stor ål med lys bug og mørk ryg, den var klar til at vandre til Sargassohavet for at yngle. De største ål blev saltede. Saltede kogte ål med stuvede kartofler blev betegnet som en herreret, men vi børn holdt mest af de stegte ål. Til stegt fisk lavede Mor min Farmors ”Vendelbosovs”. I det fedtstof fiskene var stegt i, blev der drysset en skefuld mel som blev let brunet og tilsat kartoffelvand, smagt til med lidt eddike, sukker og salt og til sidst en stor kop tyk fløde.

Påske betød kirkegang og familiebesøg, skiddenæg og skinke.

Påskedag fik vi blødkogte æg til formiddagskaffen, og vi børn fik hver et påskeæg. Det var pastelfarvede sukkeræg med en ring med en kulørt sten indeni og skallerne var holdt sammen med glasur, sprøjtet på.

Når forårsarbejdet kom i gang var der en særlig stemning over det.

Der var nogle der aldrig begyndte på et nyt arbejde en mandag, for det var der uheld ved mente de, så måtte der tages nogle omgange med plov eller høle om lørdagen for ikke at holde stille om mandagen. Der skulle sås når jorden var tjenlig og det blev det kun én gang om året, sagde far. Det var ikke blot i marken der kom gang i det, sengeladet blev stillet op i gården og sengeklæderne kom ud i solen, der kom ny halm i sengene og dragkisteskufterne fik tømt deres indhold ud på stenbroen og så blev der ellers kalket og gjort hovedrengøring over hele huset. Drengene kom i pløser. Det var knæstrømper hvor der var strikket et stykke oven på foden, der endte i en spids, der sluttede med en hæklet løkke til at sætte om stortåen (æ tossel) og under

Laurits, Søren Peder, Ellen, Linne og Inger Handrup til dyrskue i Hurup 20. maj 1927.

svangen var en læderstrop (æ fæssel).

Når græsset grønnedes begyndte de gamle køer i stalden at brøle. De kunne lugte græsset og det var en festdag når dyrene kom på græs. De fik grime på og blev tøjrede i en lang række. Tøjrpælene eller hælene som vi kaldte dem var af træ og var snittede i ledige stunder i vinterens løb, de var banket flade og brede foroven med en rille under og der var lavet tynde faste snore, der blev bundet om hælen og de kaldtes hælsmreb og det blev det svære tøj bundet i. Når græsset var gnavet i bund i dyrenes tyrgel (tøjrslog) måtte flyttedrengen ud med køllen og flytte hælene længere ind i græsset.

I april var der eksamen og det var en af de store dage i skolen. Vi havde vort bedste tøj på og det var den eneste gang om året vi havde penge med til slik. Købmand Have boede nabo til skolen. Skolekommissionen bestod af præsten og to mænd, der havde skolesøgende børn i Visby, Ginderup eller Heltborg skoler. Almindeligvis var sangtimerne i skolen afdæmpede, men så var der kommet en ny pige i skolen og hun var god til at synge og hun sang højt, hvad der fik hele klassen med og til eksamen ville alle gøre deres bedste, så alle sang af deres lungers fulde kraft så taget var ved at lette. Skolekommissionen var ved at flække af grin, Lærer Haarhøj smilede til dem og rystede på hovedet og lod sagen gå sin gang. Han tog aldrig

Der stakkes hø.

modet fra nogen. Han var enelærer og underviste 3 årgange i Bette Klas og 4 årgange i Stuer klas.

Han var en enestående god lærer, der forstod at lægge timeplanerne til rette, så ingen tid gik til spilde, han forstod at gøre emnerne levende så vi forstod hvad det drejede sig om og der var ro i klassen uden brug af spanskrør eller skældud. Han sagde så mange kloge ting, som satte sig fast i hukommelsen for altid.

Om foråret var der strandingsauktion i Agger og det lod min far aldrig gå sig forbi, der var altid noget der kunne bruges til stakit eller til en møddingsplanke og så var der megen snak med de gamle aggerboere.

Der blev købt magre lam ”klitspringere”, og et lispund (8 kg) tørfisk. Det var torsk der var gjort istand Og lufttørrede i marts måned på snor for da var der ingen spyfluer.

Min mand var med til at brænde Valborgsblus d. 30 april ved Odder, men det har ikke været skik heromkring.

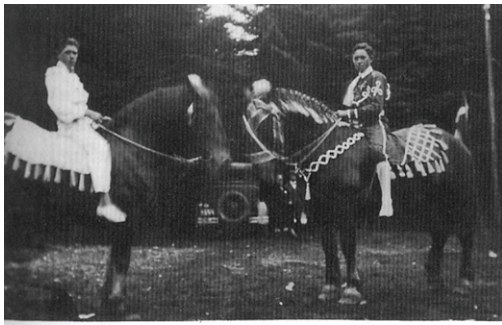
1. maj var det flyttedag for karle og piger og da begyndte skoleåret. Majdagen i 1925 må have været en fredag, for på min første skoledag fik jeg æren af at bære Thylands Avis hjem, for da blev bladet uddelt i skolen.

Når det stod i avisen at Museumsbøgen i Thisted var sprunget ud, havde den gamle bøg i fattiggårdshaven haft blade i 1 eller 2 dage.

Fårene skulle vaskes og klippes til Grundlovsdag, der var fridag fra middag.

Man låsede ikke sådan døre, når man gik hjemmefra, vi satte en kæp i døren, så folk kunne se, at vi ikke var hjemme.

Det var spændende når uldhandleren kom med sin store bylt på ryggen og løste knuderne op på det grove blå bomuldsklæde, der var fyldt med undertøj med lodden vrang og pænere ting imellem. Var tingene for store kunne man regne med at det krympede i vask og var noget for

Ringridning på Ashøje 1929.

småt og han ikke havde et større nummer, ja så ville det strække sig i vask.

Der kom børstenbindere med alle slags koste og børster. Skurebørsten kom til at afløse halmvisken, der blev dyppet i kalk og ellers skurede bryggersbordet kridhvidt. Der kom fiskehandlere, ølkusk og slagter og mange andre og solgte ved døren. Lerpottemanden kom med krukker og fade, godt pakket i halm i vognen og så havde han hele små kunstværker i små skåle, sukker og flødesæt.

Der var mange unge mennesker på landet dengang, for der var folkehold på gårdene. Lørdag aften havde forretningerne åbent til kl. 9 og da var det en selvfølge at alle unge skulle til byen. Det var jo også den eneste lejlighed de havde til at købe ind og så var der snak og fest i gaden.

I kirken var kvindesiden førhen i venstre side og mandssiden til højre. Vi sad sammen med far og mor i højre side, for far blev ved med at betragte venstre siden som kvindesiden. De fortalte, at det ikke var så længe siden, at mand og kone begyndte at sætte sig sammen i kirkestolene. Når der var barnedåb, var det sjældent at moderen selv bar sit barn, det var gerne en kone fra familien og en anden der "fulgte med" og det var hende der før i tiden var huemor - skulle holde dåbshuen mens barnet blev døbt. Fadderne blev siddende nede i kirken, men rejste sig når præsten henvendte sig til dem. Hvis det skulle gå barnet godt, skulle det sove sin første søvn efter dåben i sin dåbskjole.

Lidt før min tid var det skik til bryllup, at ikke kun de ældre af familien og naboer men også de unge var budt med. De samledes til frokost i bryllupsgården, og værtsfolkene bestemte hvem de unge skulle sidde til bords med, og så skulle de følges ad til kirke og sidde sammen der. Når vielsen var overstået skulle der ofres og der fulgtes gæsterne parvis op og lagde deres gave

Høst ca. 1933.

på alteret. Berners kusine Else havde engang fået tildelt Niels Bløed og da de skulle op ad trinet til koret faldt Niels "Jeg var så fløv" sagde Else – "for alle folk grinede og der stod jeg, mens Niels Bløed lå og kravlede rundt på gulvet og samlede offermønterne op som han havde tabt i faldet".

Kirken var hårdt dømmende, for hvis et ulykkeligt menneske havde taget sit eget liv måtte kirkeklokken ikke ringe og kisten skulle løftes over kirkegårdsdiget og bæres lige til graven uden at komme ind i kirken og uden ligprædiken.

Når børn fra gårdene gik i skole eller til præst havde de gerne lidt med til præst eller degn efter slagtning, gær fra ølbrygning eller en and til jul, men der stilledes også større krav til en præst ved at præstegården skulle være samlingssted for sognets beboere og der gerne var mange børn i præstegårdene og disse som regel skulle "læse" så kunne en suppehøne være særdeles velkommen. Når der skulle tørv ind var det en stor ære at blive udtaget til hjælper. Fik de så bagefter et stykke "sodabrø" (sandkage) eller en småkage med stikkelsbærgele, så var dagen reddet.

Det var varmt når høet skulle stakkes og køres ind. Vi børn skulle gå rundt og træde høet sammen, når det blev forket ind i gulvene. Mor holdt os vedlige med saftevand og morsomt var det. At luge bro var i hvert fald ikke noget vi var vilde med, så da der kom noget, der hed Broren blev det hilst med glæde.

Far var ikke tilfreds med, hvis Mor satte i blød til storvask i høst eller høstletstiden, for det varslede regn. En storvask var hårdt slid. Tøjet blev skrubbet på vaskebræt og kogt i gruekedlen, blev vredet med hænderne og vandet skulle pumpes op af brønden. Dagens højdepunkt for Mor var når vasketøjet skulle hænges til tørre.

Martin, Line og Marie Hilligso har fået 2 læs tørv, ca. 1933.

Bedst var det en sommerdag, så glattede mor håret, tog et rent forklæde på og gik i haven og hængte tøjet på tjørnehækken, dugene blev bredt ud på plænen. Der gik flere dage før tøjet var omhyggeligt lagt sammen, rullet og strøget og lagt i skufferne. Græsplænen blev nogle gange i sommerens løb slået med le, tjørnehækken skulle klippes - det begyndte far gerne med ved firetiden om morgenen så var det ikke så varmt, og hans valgsprog var jo: En gue dåe begynner fræ æ måer æe. (En god dag begynder tidlig morgen). Der skulle hakkes roer og luges gulerødder, men hver middagsstund når de voksne sov middagssøvn løb vi sammen med nabobørnene til fjorden og badede.

Der var dyrskue hver sommer; og så skoleudflugten, første gang i studevogne til Himelbjerget var uforglemmeligt, med ½ pund brystsukker i tasken så rakte de halvanden krone, vi havde i lommepege, langt og der kunne endda blive til lidt at tage med til dem derhjemme.

Drengene kom altid op at slås, for der var drenge fra tre skoler Ginnerup, Heltborg og Visby, og det var så en af de store fornøjelser. Vi havde St. Hansblus på markvejen øverst på bakken lige over for Lundhøj. Ved nitiden startede hele husstanden hjemmefra med tændstikker, halm og forke op mod det tilrettelagte bål. Inger gik og grundede lidt og spurgte så: ”Hwafur en blus (bluse) er e vi ska brenn?” (hun

var kun 3-4 år).

Alle grinede, men Far sagde: ”Det er Peters Blus.” Peter var fløtdreng.

På bakken var der vid udsigt til alle sider og der var mange bål på Mors.

Når vi kom hjem fik vi kovringer med sirup og nymalket mælk og kaffe, så sang far midsommervisen.

Til Heltborg forsamlingshus kom der hver sommer 40 københavnere drenge på ferie i 3 uger. De havde to lærere med, den store, rødhårede lærer Andersen og den lidt mindre lærer Søndergaard, der har skrevet ”Helsilke” der er erindringer fra hans fattige barndom i København. Der var to tanter, der skulle sørge for forplejningen. Drengene skulle selv rydde deres madrasser til side og de skulle hente vand i spande fra pumpen ved sydgavlen og bære, det ind i køkkenet, de skulle også hjælpe med at skrælle kartofler. De vaskede sig ved pumpen og det gik ikke stille af, men de gik hver dag til fjorden og badede. De marcherede rundt i sognet med musik i spidsen og det havde folk megen fornøjelse af.

Der var gerne en aften hvert år, hvor de blev inviteret til en eller anden gård. Så underholdt drengene med musik og revy. Flere af dem var hele skuespillertalenter.

Der blev høstet med selvbinder med tre heste for og når det sidste neg var høstet fik vi pomlinger (æbleskiver) og det var meget skønt, for

Der graves kartofler op, ca. 1934.

det var den eneste gang om året vi fik æbleskiver. Folk kappedes om at blive først færdige med at få kornet i hus og de første lavede af et neg en høstmand som blev sat i naboens kærve og siden gik på skift og det var flovt at være den, der måtte beholde høstmanden.

Når avlen var i hus holdt vi "Opskor" for Poul og Marie. Poul var høstmand i den rette betydning i mit hjem i 35 år. På større gårde holdt de stort høstgilde og flere steder med dans.

Vi havde selv høns og når en høne om foråret blev skruk blev der taget rugeæg fra og hønen blev sat i et vaskekar med halm i og der blev lagt 12 rugeæg under den. Når der var gået 14 dage blev æggene lagt i et fad med varmt vand og de æg, der var kyllinger i svømmede ovenpå og vippede i vandet. De der sank døde til bunds blev smidt på møddingen og det var spændende, når der var gået 3 uger, at se de små runde dunbolde, der så blev kræset lidt for og når hanekyllingerne var store nok blev de til koksteg eller frikase resten af sommeren hver søndag.

Til vores "Opskor" havde mor dækket op med hvid dug og en stor buket af sensommerens blomster og med kornaks imellem, og så fik vi koksteg. Poul var i mørkt tøj og ikke den blå- og hvidstribede bol, som til daglig. Vandkæmmet og lattermild førte han an i at opfriske alle de velkendte historier fra tidligere tiders høst. Og så spiste vi ellers Skovfogedæbler.

Der var syltetid, hvor alt straks skulle koges til saft eller syltetøj. Æblehøst, kartoffeloptagning, kål, gulerødder, græskar, rødbeder og roer skulle bjærges. Grønkålen blev stående til brug hele vinteren igennem, hvor vi hver anden uge fik grønkål og hver anden uge gule ærter. Vi hørte ikke noget om vitaminer, men til disse supper fik vi jo masser af kartofler, gulerødder, porrer, kål og suppevisk. Mor sagde, at det var gammel snak, at på en egn, hvor der blev spist meget grønkål kunne en doktor ikke få føden.

Æbler havde vi hele vinteren, så det var vistnok i orden. Mælk og æg havde vi selv og rugbrød spiste vi til al slags mad - på nær pandekager.

Hovedrengøringen kom man ikke udenom, for med et utal af fluer og med kakkelovne, komfur og gruekedel, tørv, kvas, kul, aske, damp og os måtte der sæbes af og skures og ferniseres, men der var altid tid til at le og hygge sig, arbejdsglæden er jo ikke den ringeste glæde og efter en travl dag at samles om bordet i den varme stue, hvor der blev læst op og snakket over kaffen før malketid kl. 9, det kunne man være tjent med.

Om efteråret var der også høstsildene fra Jegindø. Vi fik gerne 2 wul (en ol er 80 stk.). Sildene blev saltede og som spegesild var de allerbedst efter at have ligget i salt i 4-6 dage. Far fik hver dag en spegesild til davre. Skind og æ inner blev fjernet og på et spækbræt skar han silden med ben - i tynde skiver og lagde det med lidt rå løg på en bid rugbrød og fik kogt mælk til. Det var ikke så ringe endda.

Da der ikke var fryseri kunne slagtingen ikke foretages før tæt op til jul, man skulle jo have ferskt kød og der var meget at tilberede. Julegrisen vejede let op til 400 pund. Der lavedes medisterpølser, blodpølser, spegepølser, sylteflæsk og leverpostej, som vi kun fik efter slagting. Der kogtes lage til saltkarrene den dag der blev bagt til jul og der var meget til saltkarrene. Kødmaskinen blev drejet med håndkraft, der blev smeltet fedt af. I fars barn-dom varmede de fedtegreverne på panden sammen med kold vandgrød, det kaldtes "grød i æ påen" og smagte - efter sigende - vældig godt. Der blev kogt suppe på grisetæer, hale og mange stykker kødben og hvad der helst skulle spises før jul kaldtes omrask.

Mændene hjalp ellers ikke til med det huslige, men når grisen skulle skæres ned måtte manden træde til med at slibe brødkniven, så der blev rene snitflader og hvor der nu bruges sav blev der hentet en huggeblok ind i bryggerset og så blev der brugt økse til at hugge benene over. Der skulle et godt øjemål til så der kun blev hugget en gang hvert sted.

Der kom en hel riskurv ind i bryggerset med hvidkål, som blev snittet til surkål, som blev sat hen i en såkaldt rødgrøde. Det var en meget høj lerkrukke med lys glasur indvendig og rød udvendig, det nederste stykke var ikke glaseret. Der var nu til mange måltider med surkål og

Og så er det jul.

stribet flæsk. Julevasken skulle være til side, nogle havde den dumme overtro, at hvis der hang vasketøj på loftet i julen ville der spørges lig.

Vi var til juleudstilling i Hurup og en enkelt gang i Thisted. Vi hjalp med at bage nødder, der blev skuret og pudset kakkelovn og ferniseret.

Der blev først pyntet lidt op i stuerne lige til juleaften, køkkengulvet blev først ferniseret lillejuleaften og hvis det klæbede dagen efter blev der lagt brætter, som vi hoppede rundt på. Sengetøjet blev skiftet den 24. og de hvide blondeskapper blev lagt i læg og hæftet på stangen og sat op over køkkenvinduet. Juleaftensdag fik vi frokost. De første år jeg husker fik vi sylte med rødbeder, ny rullepølse og da pølserne ikke kunne nå at blive røget til jul, tog mor én fra og letsaltet og kogt var den lidt blålig, men meget god. Vi fik nybagte boller og kogt øl til. Siden blev vi mere forvante, men vi har altid fået frikadeller med solbærsyltetøj.

Juleaften var der hvid dug og lys på bordet og vi fik grisesteg med surkål, asier og hvad der

ellers hørte til. Før det blev moderne med ris a la mande var der sylte og pålæg og nybagt brød på bordet.

Mens Mor ryddede op og vaskede op hjalp vi børn far med at pynte juletræet, der altid var en rødgran, som det var en hel kunst at få lysholderne til at vende ret på med de bøjelige grene. Vi havde sølvbronzerede fyrrekogler, kræmmerhuse, glimmer og englehår, stjernekastere, en Jakobsstige og meget andet. Det var alt sammen så skønt.

Salmerne var de samme som nu, juleglæden den samme, men gaverne var mindre. Til min store glæde fik jeg før jeg kom i skole to bitte små nisselysholdere med to røde julelys og de bliver stadig sat på bordet og lyser lige klart selv om nissernes farver er knap så klare. Der stod under hver af dem 50 øre.

Efter juletræet fik vi en julehistorie samt nødder og knas. Der var så megen glæde.

Julemorgen fik vi fin frokost før vi gik i kirke kl. 10. Når vi kom hjem fra kirke fik vi risengrød og så fik vi julegæster og var selv på julebesøg. Hjemme spillede vi mange slags spil og spiste nødder til.

Der var forsamlingshusjuletræ og så kom nytårsaften med steg og gode sager nytårsskyderi og nytårsløjer. Der var sport i at få gemt kaffekanden. Et sted var kaffekanden sat ned i gruekedlen og da konen ikke vaskede storvask om vinteren fandt hun den først om foråret.

Helligtrekongersaften brændte vi de sidste lystemper på juletræet og så plyndrede vi træet og gemte stadsen til næste jul.

Skolen begyndte aldrig før efter Helligtrekonger.